

Taner Solmaz

Doktor, Ankara/Türkiye

Doctor, Ankara/Turkiye

eposta: tnrsolmaz@ankara.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-6845-5349>

Atıf/Citation: Solmaz, T. 2024. Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Gelişen Popülist Siyasetin Popülist Yazındaki Konumu. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 12/38, 405-430.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1401554>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	07.12.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	22.02.2024
Yayın Tarihi/Published:	15.03.2024

CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRKİYE’SİNDE GELİŞEN POPÜLİST SİYASETİN POPÜLİST YAZINDAKİ KONUMU

Öz

Günümüzde popülizmin, siyasi süreçleri küresel ölçekte etkilediği düşünülmektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya’nın kendi ülkelerindeki küçük çaplı reform talepleriyle ortaya çıkan popülist siyaset, bugün pek çok araştırmaya ve tartışmaya konu olmaktadır. Söz konusu tartışmaların bir kısmı, kavramın klasik siyasetin elit yanlısı anlayışına karşı halkın ihtiyaçlarını ön planda tutan yeni bir anlayış getirdiği şeklinde gelişirken, diğer kısmı ise popülizmin klasik siyasetin niteliğini bozduğu yönünde gelişmiştir. Buna göre popülizmin ortaya koyduğu politika, halkın sorunlarını çözüme gayretinden çok siyasi iktidarı ele geçirme gayreti olarak yorumlanmaktadır. İçerdiği bu tehdide rağmen popülizm, siyaset alanında rağbet görmeye devam etmektedir. Son dönemlerde popülizm üzerine geliştirilen yaklaşımlar, popülist siyasetin düşünsel yönünden çok eylemsel yönüne ağırlık verilmeye başlandığını göstermektedir. Ortaya çıkan bu yeni yaklaşımlara göre, popülist bir siyaseti cazip kılan, popülistlerin ne söylediklerinden ne planladıklarından ve neye inandıklarından çok ne yaptıklarının önemli hale gelmiş olmasıdır. Yaşanan bu değişimde Türkiye’de izlenen politikaların bir etkisinin olup olmadığının ve Türkiye’nin bu politikaları etkileyip etkilemediğinin araştırılması gerektiği düşünülmektedir. Bir asırlık süreçte yollardan evlere, camilerden köprülere pek çok icraatta bulunan Türkiye’deki siyasal partilerin, bu icraatlarının ülke kalkınmasına etkisi olduğu gibi onların iktidarda kalmalarında da payı olduğu düşünülmektedir. Bu düşünceden hareketle çalışma, popülizm üzerine geliştirilen yaklaşımlarla Türkiye’deki siyaset arasındaki karşılıklı ilişkiyi göstermeye çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, Popülist Yaklaşımlar, Halk-Elit Karşıtlığı, Türk Siyaseti, Çok Partili Sistem,

THE POSITION OF THE POPULIST POLITICS DEVELOPING IN REPUBLICAN PERIOD TURKEY IN THE POPULIST LITERATURE

Abstract

Today, populism is thought to affect political processes on a global scale. Populist politics, which emerged with the small-scale reform demands of the United States and Russia in their own countries since the second half of the 19th century, is the subject of much research and discussion today. Some of these debates have developed as the concept brings a new understanding that prioritizes the needs of the people against the elite understanding of classical politics, while the other part has developed as populism disrupts the quality of classical politics. Accordingly, the politics of populism is an endeavour to seize political power rather than an endeavour to solve the problems of the people. Despite this threat, populism continues to be in demand in the field of politics. The approaches developed on populism in recent periods show that emphasis is starting to be placed on the action aspect of populist politics rather than the intellectual aspect. According to these emerging new approaches, what makes populist politics attractive is that what populists do has become more important than what they say, what they plan, and what they believe. It is thought that it should be investigated whether the policies followed in Turkey have an impact on this change and whether Turkey influences these policies. It is believed that the political parties in Turkey, which have carried out many actions from roads to houses, mosques to bridges for a century, that these actions have an impact on the development of the country and also have a share in their staying in power. Based on this idea, this study will try to show the mutual relationship between the approaches developed on populism and politics in Turkey.

Keywords: Populism, Populist Approaches, People-Elite Opposition, Political Organization, Turkish Politics.

Giriş

Son yıllarda siyaset sahnesine, siyasetin kadim temsilcileri olarak kabul edilegelmiş teknokrat elitlere karşı bir tutum takınan ve halkı teknokratlardan daha iyi temsil edebildiklerini iddia eden popülist hareketlerin ve liderlerin çıktığı görülmektedir. Bu kapsamda, Batı Avrupa başta olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinde popülist partilerin ve liderlerin önemli siyasal başarılar yakaladıklarına dair görüşler, popülizmin siyaset alanındaki etkisini ve yakaladığı başarıyı anlama çabalarının ilk verileri olarak okunabilecektir. Batı Avrupa dışında kalan bölgelerde, özellikle Latin Amerika'da sol ideolojilere daha yatkın konumdaki popülist liderlerin yükselişine, Birleşik Devletlerde muhafazakârlığın yeniden yorumlanışına tanık olunmuştur. Afrika'da, diktatör yöneticilerin komutası devam ederken dünyanın geri kalanı birbirinden farklı yeni siyasal deneyimlere sahne olmuştur (Moffitt 2021: 15-16). Bu gelişmeler neticesinde bir dönem için (1990'lara kadar) dünyanın belirli bölgelerine (Batı Avrupa ve Latin Amerika) aitmiş gibi görünen ve siyaset üzerinde çok da önemli etkileri olduğu düşünülmeyen popülist siyaset, yeniden siyasetin etkili yaklaşımlarından birisi olarak yorumlanmaya başlanmıştır (Finchelstein 2021:

Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Gelişen Popülist Siyasetin Popülist Yazındaki Konumu

191-192). Uzun bir geçmişe sahip olan popülist siyaset kavramının içeriği 1990’lı yıllarda değişmeye başlamış ve bu durum bazı yazarların popülist siyaseti yakından takip etmelerine ve kavrama yeni anlamlar yüklemelerine yol açmıştır (Betz 1993; Taggart 1995). Özellikle 21. yüzyılın başlarında siyaset teorisinin önemli figürlerinin (Laclau 2005; Žižek 2006; Mouffe 2010), popülizmin demokrasi ile ilişkisini gösterme çabaları siyaset çalışmalarının kıyısında kaldığı düşünülen popülizmin kısa bir zaman diliminde siyasetin en çok tartışılan konularından birisine dönüşmesine ve popülist siyasete duyulan ilginin artmasına yol açmıştır (Comroff 2011). Söz konusu ilginin Türk siyasetine yansımaları ise özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AK Parti) iktidara gelişiyle birlikte görünür hale gelen popülizmin çağdaşlarıyla karşılaştırılması çalışmalarında gözlenmektedir (Taşkın 2017; Doğan 2016).

Popülizm her ne kadar son zamanlarda siyasetin ilgi odağı haline gelmiş ve üzerinde sıkça çalışılan bir alan haline gelmiş olsa da halen tanımı üzerinde tam bir uzlaşmaya varılmış değildir. Kavramın tanımlanmasına yönelik bu belirsizlik nedeniyle de ‘popülizmin kısa sürede bu kadar hızlı yayılabilmesinin nedenleri’, ‘popülist siyaset yaklaşımını klasik siyaset yaklaşımından farklılaştıran yorumların ortak noktalarının ne olduğu’ ve ‘popülizmin bir geleceğinin olup olmadığı’ yönlü bazı sorulara kesin yanıtlar verilememektedir. Popülizm üzerine geliştirilen bu tarz sorulara yanıt oluşturabilme çabasına girmeyecek olan bu çalışmanın temel tartışma kapsamı, tartışma alanı sürekli değişen ve gelişen popülizmin yeni yaklaşımlar edinmesinde Türk siyasetinin etkisinin olup olmadığının açığa çıkarılması çabasını yansıtacaktır. Günümüzün liberal siyaset ortamında popülist siyasetçilerin hangi ideolojiyi benimsedikleri ya da savundukları ideolojiyi güçlü kılmak için nasıl bir strateji izledikleri çok da önemsenmiyor görünmektedir. Liderlerin kamera karşısındaki davranışları, jest ve mimikleri ya da söyledikleri küçük bir kelime konuşmalarından daha çok ilgi çekmektedir. Amerikan başkanı Joe Biden bir çok kez konuşması bittikten sonra yaptığı hareketlerle sürekli gündem olmaktadır. Hatırlanacağı üzere geçmiş dönemde Türkiye’de de Mesut Yılmaz’ın konuşma tarzı ya da Süleyman Demirel’in şapka sallaması meşhur olmuştur. Bu tarz popülist siyasetin gündemine oturan örneklerin sayısını arttırmak mümkündür. Liderlerin davranış ve söylemleri üzerine oturtulmuş popülist siyasetin yaygınlık kazanmasının siyasetin özüne zarar verip vermediği, veriyorsa bunu nasıl gerçekleştirdiği yönlü tartışmalar, güncel popülizm araştırmalarının sıkça kullandığı ideolojik, stratejik, siyasi mantık ve söylem yaklaşımları ön plana çıkarılarak açıklanabilecektir (Moffitt 2021: 40). Ancak popülizmi açıklamaya yönelik bu yaklaşımlar, kavramı belirli sınırlar içinde tuttuklarından, popülizm üzerine geliştirilen tartışmalarda popülizmin sınırlarının dışına çıkılması ve onu besleyen kanalların da tartışma ortamına dahil edilmesi gerektiği düşüncesi ortaya atılmıştır. Bugün çok sayıda araştırmacının çalışma sahasını oluşturan bu alan, popülist siyasetin nasıl bir siyasal üslûp oluşturduğuyla, yani popülist liderlerin ‘ne yaptıklarıyla’ ilgilenmektedir (Moffitt 2021: 58).

Bugün popülizm sağcı, solcu, muhafazakâr fark etmeksizin tüm siyasi partilerden taraftar bulabiliyor ve siyaset alanında hızla yayılabiliyorsa bunda öne sürdüğü argümanlar (elitlere karşı, halktan yana olmak; halkın 'gerçek' temsilcisini seçmek; temsilcinin aldığı kararları tartışmamak vb.) kadar kullandığı ideolojik ve stratejik araçların, yürüttükleri mantığın ve söylemlerinin de etkisi olduğu düşünülmektedir. Popülist siyasetçiler, popülizme özgü yaklaşımları (ideolojik, stratejik, siyasal mantık ve söylem) her geçen gün teknolojik olarak gelişen iletişim kanallarını da sıkça kullanarak daha geniş kitlelere ulaştırabilmektedirler. Bugün politikaya dair düşünceler, stratejiler, hareketler ve sözler sadece politikacılar aracılığıyla değil, sıradan insanlar aracılığıyla da küresel ölçekte yayılabilmektedir. Bu yayılım, aynı zamanda popülist liderlerin ideolojilerinin, stratejilerinin ve söylemlerinin de yayılmasına imkân vermektedir. Fakat konu siyasetin eylem boyutuna geldiğinde aynı yayılımdan ve yayılımın hızından söz etmek mümkün görünmemektedir. Bu aşamada siyaset, siyasetçilerin icraatlarına bakmaktadır, yani ne yaptıklarına. Bugün bir liderin hükümette yer alabilmesi için nasıl konuştuğu kadar, ne yaptığı da öne çıkmaktadır. Keçiören Belediye Başkanı Turgut Altınok, siyasetteki bu değişimin güzel bir örneğini oluşturmaktadır. Altınok, siyasi kariyeri boyunca çok sayıda parti değiştirmiş (Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP), Milliyetçi Hareket Partisi (MHP), (Fazilet Partisi (FP) ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)) olmasına ve bir dönem için başkanlık görevini üstlenmemiş olmasına rağmen, uzun süre ilçe yönetiminde aktif rol oynamıştır. Altınok'a halkın desteğini kazandıran ise 1996 yılında Ankara'nın Keçiören ilçesinde o zamanın koşullarında dünyanın en büyük yapay şelalesini açması ve ilçenin pek çok yerinde aile ve çocuklar için oyun parkı yapmış olmasıdır. 2009 yılında belediye başkanlığı görevini Mustafa Ak'a kaptıran Altınok, 10 yıl sonra katıldığı seçimleri yeniden kazanmıştır. İlçe yönetiminden uzunca bir süre uzak kalan Altınok'un yeniden başkanlığa seçilmesinde, hükümet partisinden aday gösterilmiş olmasının etkisinden söz edilebileceği gibi geçmiş dönemlerde ilçeye yaptığı hizmetlerin etkisinden de söz edilebilecektir.

Çalışmada ele alınacak argümanın geliştirilebilmesi için, öncelikli olarak popülizmin siyasete dahil olduktan sonra ne tür bir değişime uğradığı, buna karşın siyaseti nasıl değiştirdiğinin analiz edilmesi gerekmektedir. Güncel popülist siyasetin yaşadığı değişim sürecinin, temel savunusunun ve siyaset dışındaki diğer kurumlarla geliştirdiği karşılıklı ilişkilerin de belirlenmesi gerekmektedir. Güncel siyaset, artık insanlara kürsüye çıkarak hitap eden bir siyasal karakterin çağrısının çok ötesine geçildiğinin izlerini taşımaktadır. Siyasetçiler artık, televizyon kanallarıyla, sosyal medya hesaplarıyla, reklamlarla ve kısa mesaj servisleriyle her an her yerde seçmenlere kendilerini gösterebilmekte ve onlardan reaksiyon alabilmektedirler. Özellikle seçim dönemlerinde halka seslendikleri konuşmalarında da halkın içinde olduklarını, onları dinlediklerini, isteklerini bildiklerini ve şayet yönetimi alırlarsa da halkın isteklerini yerine getireceklerini belirtmektedirler. Siyasilerin etkin bir

Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Gelişen Popülist Siyasetin Popülist Yazındaki Konumu politika geliştirmelerine imkân sağladığı düşünülen bu uygulamaların sayısı arttıkça popülist siyasetin eylemsel yönüne duyulan ilgi de artmaktadır.

Bu çalışma, popülizmin kavramsal boyutunu ele alarak başlayacak ve popülizmin neden halen üzerinde uzlaşmış bir tanımlamaya ulaşamadığını anlamaya çalışacaktır. Bu aşamada çalışma popülizmi tanımlamak için geliştirilen yaklaşımların, popülist siyasetin neden bu kadar yaygınlaştığı ve bu durumun siyasetin geleceği açısından bir sorun teşkil edip etmediği konusunda çözüm üretmek istiyorlarsa popülizmin yapısıyla ilgilenmekten çok onun işleyişini mümkün kılan kaynaklarla ilgilenmelerinin daha anlamlı olacağına vurgu yapacaktır. Bu nedenle de öncelikli olarak küresel popülizm tartışmalarının geliştirdiği yaklaşımlara ve yeni tanımlama girişimlerine kısaca değinecektir. Buradaki amaç, popülizmi açıklamaya yönelik bu yaklaşımlardan hangilerinin cumhuriyet dönemi Türk siyaseti için açıklayıcı olduklarını gösterebilmektir. Bir diğer ifadeyle, Türk siyasetinin farklılaşan dönemlerinde izlenen farklı politikaların küresel popülist yaklaşımlarla örtüşüp örtüşmediğine bakılacaktır.

Öte yandan geniş kapsamlı bir inceleme alanına sahip popülizm kavramı, çalışma kapsamında ağırlıklı olarak halk-elit karşıtlığı çerçevesinde ele alınacaktır. Çalışma popülizmin bu şekilde sınırlandırılmasının temel nedeni, popülizmin öncelikli olarak halkı referans almasıdır (Mudde 2004: 541). Bu nedenle popülist siyaset öncelikli olarak ‘halkına’ ve onun taleplerine seslenmeyi hedeflemektedir. Hedef kitle kendi halkı olduğu için de elitlere, temsili demokrasiye ve farklılık yaratan bireysel düşünceye karşı bir tutum sergilemektedir (Çamurcuoğlu 2019: 278). Halkı kendi tarafında konumlandıran popülist siyaset, bir taraftan da belirlediği halkı kendi belirlediği kriterler çerçevesinde biçimlendirmekte ve tanımlamaktadırlar (Mudde ve Kaltwasser 2019: 20-22). Popülistler elit karşıtı oldukları kadar siyasal çoğulculuğa da karşıdır. Çoğulculuk popülistlere göre, liderle/hareketle/partiyle ahlaki bir bütünlük sağlayabilmiş kesimlerin oluşturduğu kişilerden meydana gelmektedir (Müller 2020: 36-37). Çoğunluğa karşı geliştirilen bu düşüncenin popülistler arasında bir cemaatçilik yarattığı söylenebilecektir (Köker 2007: 112). Ancak toplum içinde popülistlerle benzer çıkarları paylaşmayan kesimler de mevcuttur ve bu kesimler ahlaki bütünlüğün değerlerini ve çıkarlarını bozmaya çalıştıkları için popülistlerce düşman olarak görülürler (Taggart 2000: 117). Düzenlerini yok etmek isteyenlerin varlığı, popülistlerde kurdukları düzeni korumaları gerektiği duygusunu uyandırmaktadır. Bunun da tek yolu, destekçilerinin taleplerini yerine getirmekten geçmektedir. Bu aşamada sıradan insanların taleplerini nasıl karşılayacağını bilen popülist lider devreye girmektedir (Tarchi 2013: 131). Lider toplumsal değişimi gerçekleştirecek olan kişidir. Ancak söz konusu değişim, popülistlerce bir devrim istendiği anlamına gelmemektedir. Liderin varlığı, popülist hareketin devrim yapma isteğini örselemektedir (Çamuroğlu 2019: 283-284). Devrim zaten ‘mevcut mutabakatı sorgulayan bir ihlal’ olarak halihazırda yapılmaktadır (Arditi 2010: 133). Başarısızlık durumunda ülkeden

sürülme, öldürülme ya da ağırlaştırılmış hapis cezası alma riskine girmektense, mevcut düzende liderin belirlediği reformları gerçekleştirmek daha mantıklıdır.

Tarihsel karşılaştırmalı yöntemle hem popülist siyasetin küresel ölçekte geçtiği aşamaları hem de Türkiye özelindeki popülist siyasetin küresel deneyimlerle benzeştiği (ya da farklılaştığı) yönleri ele alacak olan bu çalışma, bir taraftan da popülist siyaset üzerine geliştirilmiş akademik yazındaki gelişmeleri değerlendirmeye alabilmeyi amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda yakın dönemde yayınlanmış kaynakları kullanmaya özen göstererek popülist siyaset örneklerinin ilk elden incelendiği kaynaklara başvuracak, yer yer de karşılaştırmalı analizleri kullanan ikincil kaynaklardan faydalanacaktır. Dolayısıyla popülizm üzerine geliştirilen tartışmaların sunduğu verilerden faydalanan çalışmanın, cumhuriyet dönemi Türk siyasal hayatında yer edinmiş popülizme ilişkin tartışma ortamına yardımcı olabilmesi umut edilmektedir.

1. Popülizmin Ortaya Çıkışı ve Tanımı

Popülizm tarihi üzerine oluşturulan literatürde genel eğilim, popülizmi Rusya ve ABD deneyimleriyle başlatmak yönündedir. Buna göre, 1860'lı ve 1870'li yıllarda Rusya'da köylülerin toplumsal bir sınıf oluşturduğuna inanılmış ve bu sınıfın toplumsal bir dönüşüm sağlayabileceği düşünülmüştür. Dolayısıyla o dönem için Rus entelektüellerinin (narodniklerin) 'halka' gitmeleri ve köylüleri devrim yapabilmeleri için eğitmeleri gerektiği savunulmuştur. Birleşik Devletlerde ise 1890'larda gümüş paranın tedavülden kalkmasını protesto eden hareket zamanla Halk Partisi'nin kurulmasıyla toprak reformu talep eden bir harekete dönüşmüştür (Müller 2020; Finchelstein 2021: 150; Moffitt 2021: 31). 21. yüzyılın yarısına kadar sömürgecilik, kır-kent ilişkisi, göç ve komünizm tehdidi gibi dar bir çerçevede ele alınan popülizmin etki alanı bu tarihlerden itibaren genişlemeye başlamış ve kavramın tanımlanması sürecine demokrasi, faşizm, siyaset, medya vb. birbirinden farklılaşan ve popülizm tartışmalarını genişleten yeni alanlar dâhil olmuştur.

Popülist siyasetin genişleme sürecinde öne çıkan başlıca tartışma ortamı ise popülizmin savunucusu konumundaki siyasal liderlerin ve popülist seçmenlerin, kendilerinden önceki siyasi yönetimlere, liberal elitlere ve gelecek planlarına karşı belirli derecede 'korku' (modernlik düşüncesinin belirsizliğine karşı duyulan korku vb.), 'öfke' (geçmiş yönetimlere karşı duyulan öfke vb.) ve 'kızgınlık' (elit yöneticilere karşı duyulan kızgınlık vb.) biriktirmiş durumda olmaları temeline oturtulmuştur (Mudde 2004: 557). Buna göre, popülist siyasetin takipçilerinin öfkeye kapılmalarının başlıca nedeni, bu kişilerin toplumsal konumlarının izlenen politikalar nedeniyle zayıflamış olmasıdır. Oluşan yeni modern toplumun kurallarına uymakta zorluk çeken konumları zayıflamış popülist siyaset yanlıları, gitgide yaşadıkları toplumu tanıyamaz ve ona uyum sağlayamaz hale gelmektedirler ve bu kaygının sorumluları yönetici sınıflardır. Bu nedenle ortaya çıkan bu öfke ve kızgınlık durumuna karşı, uzun süredir kendi isteklerini seçmenlerin talepleriymiş gibi gösteren

Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Gelişen Popülist Siyasetin Popülist Yazındaki Konumu

yönetici sınıf üyeleri konumlarını korumak istiyorlarsa daha dikkatli olmalıdırlar (Shils 1956: 100-101). Sonuç olarak yaşadıkları bu yoğun duygular popülist siyaset yanlılarını rasyonaliteden koparmakta ve onları marjinal ideolojileri (ırkçılık, antisemitizm, faşizm vb.) izlemeye yöneltmektedir (Lipset 1960: 173). İnsanların bir süre sonra marjinal siyasi hareketlere yönelmesi popülist siyasetin zaten anlaşılması zor karakterini iyice anlaşılması zor bir duruma sokmaktadır (Mény ve Surel 2002: 2).

Popülist siyaseti tanımlama girişimlerinde son zamanlara kadar ağırlıklı olarak iki yaklaşım üzerinde durulmuştur. Üzerinde çok durulan bir kavram olduğu için popülizmin asıl anlamını yitirdiğini öne süren muhafazakâr yaklaşım, ortaya çıkan yeni tanımlamaları popülizm açısından tartışılmaya bile değer görmemektedir. Bu yaklaşıma göre böylesine verimsiz bir tartışmaya girmektense; popülizmin 1960'lı yıllardan itibaren çözüm bekleyen sömürgecilik, göç, komünizm tehditleriyle nasıl baş edilebileceği, kır-kent ilişkisinin nasıl düzenleneceği ve popülizmin liberalizm karşıtı aşırı sağ akımlara kapılmasının önüne nasıl geçileceği gibi daha önemli sorunlarına çözüm aramak daha faydalıdır (Roxborough 1984; Finchelstein 2021; Marquez 2020: 52-58). İkinci yaklaşımda ise popülist liderler tarafından öne sürülen politikaların geleneksel siyaset anlayışını değiştirdiği vurgulanmakta ve bu değişimin sonuçlarının gelecekte küresel ölçekte umut verici politikalar üretebileceği savunulmaktadır. Popülist siyasilerin, devlet yönetiminde uzman olduğunu düşünen 'liberal teknokrasinin' yükselişinden duyduğu endişeye paralel olarak siyasi arenada kendisine sürekli taraftar edinmesi, bu anlayışın siyaset için faydalı olduğu izlenimini yaratmaktadır (Mair 2013). Bu iki yaklaşım dışında son dönemlerde üçüncü bir alternatif olarak yeşermeye başlayan tartışmadaysa; popülizmi siyaset dışında kalan alanlarla köprü kuran bir fenomen olarak değerlendirme girişimleri göze çarpmaktadır. Bu tartışmaların kapsamı, popülizmin içeriğinden çok popülizmin ilişkiye geçtiği alanlara kaymakta ve bu alanların popülizmin gelişimine olan etkileri incelenmektedir (Taggart 2000; Mudde ve Kaltwasser 2013; Moffitt 2021).

Popülizmin tanımlanmasına yönelik yaklaşımların gelişmesi, siyasal yönetimlerde de zamanla bir takım farklılaşmaların yaşanmasına yol açmıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa ve ABD'de, 20. yüzyılın ikinci yarısında (tam olarak 1945'ten sonra) ilk kez Latin Amerika'da ortaya çıkan popülist rejimler (Finchelstein 2021: 141-142), 1980'li yıllara gelindiğinde iki yeni kavramsallaştırmayla karşılaşmıştır. Bu kavramlardan ilki Avrupa'da ortaya çıkan 'yeni popülizm' iken, ikincisi Latin Amerika'da ortaya çıkan 'neo-popülizm' kavramıdır. Latin Amerika popülizmine vurgu yapan neo-popülizm kavramı, popülist siyaseti daha çok neoliberal iktisat programlarıyla açıklamayı hedeflerken, Avrupa popülizmini işaret eden yeni popülizm kavramı, güncel popülist siyaset literatürünün çalışma alanlarının ideoloji, strateji, söylem ve siyasi mantık üzerine yoğunlaştığına vurgu yapmaktadır. Bu iki kavramsallaştırmanın dışında popülist siyaset üzerine geliştirilen güncel tartışmaların bir kısmı, Avrupa popülizminden etkilenecek kavramın siyasi ve sınıfsal temele

oturtulmuş 'ideolojik' bir hareket, bir 'strateji' ve siyasal bir 'söylem' olarak tanımlanması üzerinde yoğunlaşırken (Mudde ve Kaltwasser 2011: 6-7), alandaki bazı çalışmalar da popülist siyasetin aynı zamanda bir 'siyasi mantık' içerdiği görüşünü öne sürmektedir. Bu görüşe göre, popülist siyaset hâlihazırdaki siyasal elitlerin yönetimiyle sorunu olan grupların benzer talepler etrafında toplanarak oluşturdukları ve benzer çıkarları gözettikleri siyasal bir mantığa işaret etmektedir (Laclau 2007).

1980'lerden önce Shils (1956) ve Lipset'in (1960) çalışmalarıyla inşa edilmiş olan ve popülist siyaseti bir 'ideoloji' olarak ele alan tartışmalar, 1980'lerden sonra Mudde'un çalışmalarıyla birlikte ideolojinin 'zayıf' yönlerini gösterebilmiştir. Shils ve Lipset, halkın siyasal elitler tarafından uygulanan politikalar sonucunda kendisini toplumsal yaşamdan dışlanmış hissettiğine ve bu nedenle öfkeli olduğuna vurgu yaparlarken, ortaya çıkan bu öfkenin popülist liderler ve partiler tarafından dikkate alınacağını düşünmüşlerdir. Ancak devlet yöneticileri tarafından alınan siyasi kararların halkın iradesini yansıttığı düşüncesine karşı çıkan Mudde, popülist siyaseti halkın iradesinden çok, seçmen isteklerine yoğunlaşan bir alan olarak görmüştür. Mudde'a (2007) göre, bir ideoloji olarak yorumlanınca saf halini gizleyen popülist siyaset, ideolojilerle etkileşime girdiği halini topluma yansıtmaktadır. Bu nedenle ideolojiye bulaşmış bir popülist siyaset, artık kendisi saf olmadığından 'zayıf-merkezli bir ideoloji' (thin-centered ideology) ortaya çıkarmaktadır. Bu zayıf yapısı nedeniyle popülist siyaset, diğer ideolojilerle kolayca birleştirilebilecektir (Mudde 2004: 544; Mudde 2007: 23). Bu nedenle zayıf-merkezli ideolojiler, geleneksel ideolojilere kıyasla daha sınırlı bir alanı kapsayabilmesine rağmen kavramın özüne daha az odaklandığından diğer yaklaşımlar tarafından yutulmuş bir biçime bürünmektedir (Freeden 2020: 54). Kısacası, zayıf-merkezli bir ideoloji konumundaki popülist siyaset, popülizmi tanımlamaya ilişkin demokrasi, medya, söylem gibi önemli başlıkları açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Bu yetersizliği nedeniyle de tek başına popülizmin tanımına yönelik detaylı bir açıklama getirememektedir.

Popülist siyaseti 'strateji' olarak ele alan yaklaşımlarda öne çıkarılan temel mesele ise ele alınan siyasetin seçmene sunumuyla ilgili olarak görülmüştür. Buna göre popülist liderler doğrudan seçmenle iletişime geçerlerken, liberal siyasi temsilin demokratik süreçlerini kullanmaktadırlar. Bu süreçte seçmenle politikacılar arasında çok sayıda bürokratik işleyiş, resmiyet ve üçüncü şahıs girmektedir. Bu yoğun ilişki ortamının zaman kaybından başka bir şey olmadığını düşünen popülist liderler, sahip oldukları gücü doğrudan seçmenden aldıklarını ve seçmenle kurdukları ilişkinin ortaya çıkardığı güç sayesinde başarılı olduklarını düşünmektedirler (Roberts 2006: 137).

Seçmenle doğrudan iletişime geçerek başarılı olunacağı yönündeki görüşün önde gelen sorunu, liderlerin, halk oylaması, referandum ve seçim kampanyaları gibi popülist siyasetin örgütsel niteliklerine odaklanmış olmalarıdır (Conniff 2012). Bu aşamadaki temel mesele, belirli bir bölgede başarılı olmuş örgütlenme biçiminin ya da politikanın farklı bir

bölgede aynı ya da benzer başarılı sonucu vereceğinin düşünülmesidir. Gerek siyasal liderlerin seçmenle doğrudan iletişime geçmelerinin gerekse siyasal partilerin örgütleniş biçimlerinin başarı getireceğine inanmak ve buna odaklanmak, siyasetin düşünsel niteliklerinin gözden kaçmasına ve maddi yönünün ön plana çıkmasına yol açmaktadır. Bu nedenle bu yaklaşım bazı durumlarda popülizmin temel referansı olan seçmeni popülist siyasetin tartışmalarının dışında bırakmamıza ve liderin eylemlerine ve izlediği politikalara odaklanmamıza neden olmaktadır (Moffitt 2021: 43).

Popülizmi bir 'söylem' olarak yorumlayan yaklaşımlarsa, popülizmi siyasetin ayrı bir niteliği olarak değil, daha çok bir siyasal konuşmada kendisini gösteren ifade biçimi olarak yorumlamaktadırlar. Bu ifade biçimi, halkın siyasi elitlere ya da oligarşiye olan karşıtlığını sıklıkla dile getirmektedir (De la Torre 2010; Laclau 2011: 140). Toplumun 'popülizmin halkı' ve 'öteki' olarak kategorileştirilmesiyle ortaya çıkan popülist söylemde seçmen, dönemin siyasi koşullarına göre şekillenebilen bir nitelikte ele alınırken 'öteki' olarak tanımlanan elitler de tıpkı seçmenler gibi ele alındıkları bağlama göre farklı niteliklere bürünebilmektedirler. Buna göre popülist siyasetin tanımladığı halkın özü, 'otantik' olmaları anlamında saflıklarıdır. Popülizmin halkı için kararı hep başkaları almıştır ve aldıkları kararlarda elitlerin çıkarlarını gözetmişlerdir. Kısacası popülist siyaset elitlerin özel çıkarlarını ve değerlerini toplumun büyük çoğunluğunu oluşturanların çıkarlarından üstün tutmakta ve elitlerin toplumun geri kalanına ihanet etmek istediklerini varsaymaktadır (Mudde 2017: 545).

Popülist bir söylemi diğer söylem türlerinden farklı kılan nokta onun her zaman için doğrudan 'kendi halkına' hitap ettiğini ileri sürüyor oluşudur. Buna göre popülist söylem, öncelikle seslenmek istediği halkı tanımlamakta ardından onların eylemlerini haklı gösterme eğilimine girmektedir. Bunu yaparken de her zaman ve her koşulda elitlere karşı duygular büyütmeyi ihmal etmemektedir (Jagers ve Walgrave 2007: 321-323). Laclau'ya (2007) göre popülistlerce elitlere karşı bir şekilde gelişen bu duygular 'boşlukta' yeşermiştir. 'Tamamlanmamış bir bütün' olarak ortaya çıkan popülizmin halkı, tamamlanmamışlık özelliği nedeniyle toplumdaki diğer içerikler tarafından sürekli olarak yeniden ve yeniden tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalar sonucunda ortaya çıkan halk, her ne kadar hegemonik bir kimlik ortaya koysa da esasen 'boş gösteren' niteliğindedir. Boş gösteren, belirli toplumsal koşullar çerçevesinde gösteren ile gösterilen arasında kurulan bağa vurgu yapmaktadır. Halk, toplum içindeki tek meşru bütünlük olarak anlaşılma arzusunda olduğundan, kimliğinin oluşumunda ortaya çıkan boşluğu semboller ve duygusal bağlılıklarla doldurmaya çalışmaktadır (Laclau 2007: 87-102). Doğrudan seçmenlere hitap ederek, onların sorunlarını ve bu sorunların ortaya çıkardığı problemleri onlara yeniden anlatarak işe başlayan popülist siyasetçiler, duygusal bağın kurulduğu bu süreçte halktan yana bir tutum takındığını bir kez daha vurgulamakta ve halkın ne istediğini tanımlamaktadırlar. Sürecin sonunda, sembolik düşman konumundaki elit yaşam tarzına karşı duygular yeniden canlandırılmakta ve onları dışlama stratejisi yeniden uygulanmaktadır. Burada ele alınan elitler semboliktir; çünkü

popülist siyaset, elitleri içsel farklılıkları olmayan, homojen bir grup olarak görmektedir (Jagers ve Walgrave 2007: 321-323).

İçerik açısından parti manifestolarından basın açıklamalarına, seçim vaatlerinden grup toplantılarına kadar geniş bir yelpazeye yayılan söylem yaklaşımının, birbirinden farklılaşmış koşullarda yapılan konuşmalardan hangisinin liderin ve hareketin gerçek fikrini yansıttığı, dolayısıyla hangi açıklamanın dikkate alınması gerektiği konusunda net bir yanıt geliştiremediği düşünülebilecektir. Meselenin çözümü için kimi çalışmalar liderlerin konuşmalarında sıkça tekrar ettikleri kelimelerin sayımına yoğunlaşmış olsalar da (Pauwels 2011; Şen ve Yenigün Altın 2019: 300); bir konuşmada yer alan kelime sayısının liderin gerçek düşüncesini yansıttığını söylemek mümkün değildir (Hawkins 2010: 71). Sonuç olarak söylem yaklaşımı popülizmi ölçmede gelecek vaat eden bir yöntem olarak görülse de sadece liderin konuşmasına yoğunlaşmış ve kaydı tutulmuş bileşenlere (tutanaklar, ses ve video kayıtları vb.) odaklandığı için popülizmin anlaşılması konusunda önemli sayılabilecek diğer bileşenleri değerlendirme dışı bırakmaktadır (Moffitt 2021: 45).

Popülizmi 'siyasi mantık' yaklaşımı olarak ele alan Laclau'ya (2007) göre, toplumsal olanın kurulmasıyla ilgilenen siyasal mantık, her ne kadar popülistlerce yapılandırılmış olsa da popülizmin kimi bileşenlerini elimine etmiş durumdadır (Laclau 2007: 85). Toplumun popülistlerce kuruluşundaki başlıca amaç, popülistlerin tanımladığı halktan gelen taleplerin karşılanmasıdır. Taleplerin karşılanmadığı durumlarda bir araya gelen halk, karşılanmamış diğer taleplerle benzerlik ilişkileri kurmaktadır. Ardından düşman belirlemekte ve taleplerinin karşılanmasını arzulamaktadır. Karşılanmayan taleplerden sistem sorumlu tutulduğu için popülizmin halkı sisteme karşı cephe almaktadır (Laclau 2007: 136-138).

Talepler artmaya, detaylanmaya ve kapsamlı bir hal almaya başlayınca, sistem karşısındaki güçsüz görülen örgütlenme (yani popülistlerin halkı) taleplerini yerine getireceğine güvendikleri bir liderin karizmatik otoritesi altına girer. Lider, taleplerini savunduğu 'halkın' değişim taleplerini gerçekleştirecek, sevilen kişidir (Laclau 2007: 92). Dolayısıyla burada bahsi geçen 'halk' ve 'lider', belirli bir kesiminin karşılıklı kabullerine göre toplumsal konumlarına ulaşmış ve bir siyasi örgütlenme (parti) ya da hareket altında bir araya gelmiş kişilerden oluşmaktadır. Özetle, popülizm kapsamında yorumlanan siyasal pratikler, toplumsal yapı ve failleri 'kurduklarından' ve bu kurulmuş düzen çevresinde bir araya geldiklerinden, bu süreçte kullandıkları ideolojiler, stratejiler ve söylemler her ne kadar birbirinden farklılaşmış görünse de gerçekte kalıpları önceden belirlenmiş siyasi mantık(lar) ortaya çıkarmaktadırlar.

2. Popülizm Kavramına Dair Yeni Bir Tanımlama Girişimi

Son zamanlarda tartışma alanı giderek genişleyen popülizm kavramı, günümüze kadar yukarıda kısaca değinilen yaklaşımlar kapsamında ele alınmış olmasına rağmen henüz nasıl anlaşılması ve tanımlanması gerektiğine dair üzerinde uzlaşılmış bir açıklamaya

Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Gelişen Popülist Siyasetin Popülist Yazındaki Konumu

ulaşamamıştır. Bunun böyle olmasının en önemli nedenlerinden birisi belki de popülist yaklaşımlara duyulan aşırı ilgidir. Popülizmin tanımlanması çabası, popülizmin nasıl işlediği sorusunun sorulduğu aşamada, popülizmin ilişkili olduğu alanların (medya, siyasal partiler, kurumsal yapılanma vb.) incelenmesini göz ardı etme eğilimine girmektedir. Aynı çaba popülizmi kendi dinamikleriyle hareket eden ve diğer alanlardan etkilenmeyen ancak onları etkileyebilen bir güce sahipmiş gibi ele almaktadır. Bu nedenle, popülizmi tanımlamak için popülizmin içeriği ile bu kadar çok ilgilenmek yerine, popülizm hakkında çalışan ve popülizmi gündemde tutan alanların gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Günümüz koşullarında popülizm bir ideoloji, strateji, siyasal mantık ya da söylem olarak ele alındığında tanımlanmasına yönelik sorulara tatmin edici yanıtlar veremiyor ve bünyesindeki sorunları çözemiyorsa nasıl ele alınmalıdır? Canovan, Taguieff ve Moffitt bu sorunun cevabını yani popülizme kapsayıcı bir açıklama getirebilmenin en iyi yolunu, ‘siyasi üsluba’ yoğunlaşmakla görmektedirler. Taguieff popülizmin ne bir siyasal rejim ne de bir ideoloji olarak ele alınamayacağını, onun siyasal bir üslup olduğunu ileri sürerken (Taguieff 1995: 8), Canovan, popülizmin insanlara çağrıda bulunmak için kullandığı iletişimsel boyuta yoğunlaşmaktadır. Buna göre “popülistlerin halka yönelik popülist çağrılarını karakteristik olarak sıradan insanları hedef alan ‘demokratik’ bir üslupla dile getiriliyormuş gibi gösterilmektedir.” (Canovan 1999: 5). Moffitt’e göre ise günümüze kadar gelişme şansı bulamayan siyasal üslup kavramının bu şansı yakalayabilmek adına öncelikli olarak sıkça beraber ve birbirine eş anlamlı olarak kullanıldığı söylem ve retorik kavramlarından ayrılması gerekmektedir. Kavramı, söylem ve retorikten ayıran başlıca özelliği, kavramın sadece halka iletilen kelimelerle sınırlı kalmaması aynı zamanda ‘yapıyor olma’nın da halka gösterilmesi gerektiğidir. “Popülist olabilmek için sadece “halk” adına konuşuyor olmak yeterli değildir, aynı zamanda *popülizm yapılmalı*, “halk” için icra edilmelidir.” (Moffitt 2021: 58).

Popülizme yönelik bu yeni tanımlama çabası, kişilerin artık kendilerini siyasal açıdan (hangi ideolojiyi destekledikleri, hangi stratejileri uyguladıkları ve neyi nasıl söyledikleriyle) nasıl tanımladıklarıyla ilgilenmemektedir. Bunun yerine daha çok siyasal performansların nasıl inşa edildiğiyle ilgili bir tartışma ortamı oluşturmaktadır. Siyasal alanda ideolojik ve sınıfsal ayrımların zayıflaması ve geleneksel partilere oy verme, üye olma ve her koşulda partiyi destekleme gibi temsile dayalı siyasal eğilimlerin geçerliliğini yitirmeye başlamasıyla (Tormey 2015) siyasal alan artık giderek daha çok ve daha sık ‘üslupla’ ilişkilendirilmektedir (Moffitt 2021: 59). Böylelikle geleneksel siyasetin meşruiyetine yöneltilen eleştiriler popülistlerce bir fırsat olarak görülür ve sıklıkla popülist siyasetin eylemsel yönü ön plana çıkarılmaktadır. Hazırlanan her proje, dikilen her ağaç, gidilen her ülke ve yapılan her toplantı popülistler tarafından ne kadar çok çalışıldığının ve halkın isteklerinin yerine getirildiğinin kanıtı olarak sunulmaktadır. Kısacası, günümüzde bir harekete/partiye/lidere popülist karakterini veren, o hareketin/partinin/liderin kim olduğu ve ne söylediği değil, hareketin/partinin/liderin ne yaptığıdır. Siyasal alan artık verili kabul edilmemekte, bu alanı etkileyen alanlar da popülizm

tartışmasına dahil edilmektedir. Benzer şekilde popülist siyasetin halka ne sunduğundan çok, kim tarafından temsil edildiğine ve ne yaptığına ne tür somut veriler ortaya koyduğuna dikkat edilmektedir.

3. Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinin Popülist Siyaset Deneyimi

Popülist siyasetin kısaca değinilen tüm bu nitelikleri göz önüne alındığında Türkiye'de popülist siyasetin genellikle üç aşamada ele alındığından söz edilebilecektir. Bu aşamalardan ilkinde genellikle popülizmin halkçılıktan esinlendiğine vurgu yapılmıştır. Buna göre Osmanlı topraklarında yeşeren ve 'halkçılık' adıyla anılmaya başlayan popülizm, Meşrutiyet yıllarında geniş bir kesimi etkisi altına almıştır (Toprak 2013: 26-28). İkinci aşamada cumhuriyeti kuran yönetici elitlerin kendilerini kültürel açıdan toplumun genelinden farklı gördükleri konusu ele alınmaktadır. Bu aşamada sıkça yapılan vurgu, dönemin önde gelenlerinin halkçılığı halka inebilecekleri ve toplumu istedikleri şekilde dönüştürebilecekleri ideolojik bir araç olarak kullanma eğilimine girdikleri yönündedir. Kendilerini meclisle özdeşleştiren yöneticiler, halk adına gerçekleştirmeye çalıştıkları cumhuriyet idealini oluşturmada, idealler ve hedefler halkın iradesiyle çelişse bile hedeflerini gerçekleştirmekten geri durmamaktadırlar (Tuğluoğlu 2005: 105). Üçüncü aşamada ise merkez sağın güçlenişi ve patronaj ilişkilerinin gelişim süreci işlenmektedir. Demokrat Parti (DP) ve popülizm ilişkisinden yola çıkarak merkez sağın siyaset dilinin nasıl oluştuğunun analizini yapan Sunar'a göre (1993), DP, tek parti döneminde gerçekleşen devrimlere karşı çıkmamıştır. Ancak devrimin getirdiği kültürel değişimlerden çok ekonomik kalkınmacılıkla ilgilenmiştir (Sunar 1993: 2082).

3.1. Cumhuriyetin Kuruluşundan 1960'lı Yıllara Kadar Popülist Siyaset

19. yüzyılda Amerikan ve Rus popülizm deneyimlerinin yaşandığı süreçte, Osmanlı İmparatorluğu yönetiminin temsil ettiği monarşik yönetim düzeninin işlediği süreç aynı zamana denk gelmektedir. Monarşik yönetimin hüküm sürdüğü bir ortamda yönetimin demokratik nizama uygun olarak el değiştirmesi beklenemeyeceği için¹ popülist siyasetin kendisine gelişme ortamı bulması da mümkün olmamıştır. 20. yüzyılın başlarında yaşanan devrimle birlikte ülkenin yönetim şekli değişip cumhuriyet olunca, seçimlerin uygulanabileceği ve kanunlar karşısında herkesin eşit sayılabileceği demokratik bir ortam zamanla oluşabilmiştir.

Toprak'a göre (1977), bu dönemde giderek artan toplumsal farklılaşmalar karşısında Osmanlı aydınları kaygılarını ortak çıkarlar etrafında örgütlenme (solidarizm) fikri

¹ Her ne kadar bu dönemde anayasal meşruti süreçler yaşansa da buradaki sistem karşıtı hareketleri popülist olmaktan çok muhalif hareketler olarak değerlendirmenin daha doğru olacağını düşünüyorum. Toprak'ın da vurguladığı gibi, bu süreçte toplumsal talepler popülizmde olduğu gibi yönetici-yönetilen ya da elitler-halk karşıtlığına dayanmaktan çok basın özgürlüğü, parti kurma özgürlüğü ve uluslaşma süreçleri gibi temel taleplerin elde edilmesine yoğunlaşan bir muhalif hareket oluşturmaktadır (Toprak 2013: 15-17).

Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Gelişen Popülist Siyasetin Popülist Yazındaki Konumu

çerçevesinde gidermeye çalışmışlardır (Toprak 1977: 14). Cumhuriyet modernleşmesi bir yandan sanayileşmenin ve kapitalizmin beraberinde getirdiği eşitsiz bir ortamla karşılaşırken, diğer yandan da yurttaşlar arasında eşitlik fikri oluşturmaya çalışmıştır (Tekeli 2017: 166-167). Ancak gelişmekte olan ülkelerde güçlü bir burjuva sınıfı oluşmadığı için 'entelijansiya' toplumsal kalkınmada daha etkin bir görev üstlenmiş ve ulusal yapılanmada diğer toplumsal kesimlere kıyasla daha önemli bir rol oynamıştır (Toprak 1992: 51). Cumhuriyet seçkinleri ise homojen bir ulus yaratma projesi kapsamında halkçılık ilkesini savunmuşlardır (Toprak 1977: 27-29; Tekeli 1983: 1932). CHP'nin tek parti dönemi halkçılık tanımında halk, kanunlar karşısında eşit görülen, sınıfsal olarak ayrışmamış ve egemenliği elinde bulunduran Türk milleti olarak yansıtılmıştır (Tekeli 2017: 167). Milletın politik ve ideolojik eğitim sürecini sağlamak için ise halkevleri, Türk Ocakları ve köy enstitüleri gibi kurumlar açılmış ve bunların yayınlarıyla (Ülkü, Gediz ve Türk Yurdu gibi çok sayıda dergi ve broşürlerle) 'halka inmeye' çalışılmıştır (Toprak 2002: 57-58; Çavdar 1983: 879, 883). Ancak muhaliflere göre halkçılık, cumhuriyetin ilk elitleri için halkın isteklerinden bağımsız olarak gelişmiş ve bir Batılılaşma programı haline gelmiştir (Çarkoğlu vd. 2022: 330). CHP içinde yer alan muhalifler, Atatürk'ün vefatının ardından CHP'nin izlediği politikaların, partinin Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun ruhundan uzaklaşmasına yol açtığını öne sürmüşlerdir. Muhaliflere göre CHP'nin izlediği yeni politikalar 'Devrimci Cumhuriyet' fikrini sona erdirmiş ve millet egemenliğine yeni ortaklar getirmiştir (Bayar 1986: 40-42).

Osmanlı'nın son dönemlerinde toplumsal yaşamada etkili olan dini ve askeri elitlerin cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yerlerini asker ağırlıklı bürokratik elitlere bırakmışlardır. Bu nedenle cumhuriyete geçiş sürecinde, elitlerin dolaşımında bir süreklilikten bahsedilebilecektir (Kurtbaş 2019: 181). Öyle ki, imparatorluğun kurmay subaylarının yüzde 93'ü ve devlet memurlarının da yüzde 85'i imparatorluğun dağılmasından sonra Türkiye Cumhuriyeti'nde hizmete devam etmişlerdir (Özbudun 1995: 7). Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren ülke yönetiminde bulunan bu kişilere, savaşta ve sonrasında emeği geçen yeni kadrolar da eşlik etmiş ve kısa süre sonra ülkenin ilk elitleri ortaya çıkmıştır. Ülkenin bağımsızlık mücadelesinde de aktif rol oynayan bu kişiler, modernitenin oluşma sürecini tanımlamak için savaş sürecinde inisiyatif almayan köylü nüfusa ithafla 'halka rağmen, halk için' sloganını geliştirmişlerdir (Tekeli ve Şaylan 1978: 80; Sunar 1983: 2077; Köker 2007: 138). Bu görüşün reddi sayılabilecek olan ve DP tarafından tanımlanan halkçılık ilkesi ise 'halk tarafından, halk ile ve halk için' esasına dayandırılmıştır (Tekeli ve Şaylan 1978: 89).

Kahraman'a göre (2010), 'halka rağmen' bir modernite anlayışı geliştiren Türk Devleti, kurtarıcı bir misyonun üstlenildiği, uyulması beklenen bir takım kuralların belirlendiği, devlet odaklı ancak elitleri merkezine alan, bürokrasi ağırlıklı bir yapı oluşturmuştur (Kahraman 2010: 4-5). Bu yapıda devletin modernleşme anlayışı belirli bir grup tarafından belirlendiği için, nüfusunun yüzde 80'i kırsalda yaşayan ve köklü bir siyasi geleneğin henüz tam olarak

yerleşip gelişmediği çok partili bir siyasal ortamda, devletin reformları karşısında bir takım hoşnutsuzluklar belirmiştir (Tezel 2015: 298). Bu hoşnutsuzluklar dini değerlere vurgu yapan bir muhafazakâr dilin kullanılmasıyla çözülebilmiştir. DP'nin bu süreçte siyasi elitlerle bir türlü iletişime geçemeyen halkla, anlayacağı dilden konuştuğu ve o dilde çok sayıda dinsel motif bulunduğu düşünülebilecektir. DP'nin açtığı bu yoldan sonraları dinsel semboller ve değerleri siyasette çokça kullanan Türkiye'deki muhafazakâr sağ yürümüştür (Mert 2002: 67; Mert 2007: 121-124).

DP ile girdiği ilk genel seçimleri kazanan Adnan Menderes, seçimin ardından partisinin hükümet programını açıklamıştır. Menderes, din konusunda izleyecekleri tutumun laiklikten ziyade, tek parti dönemi inkılâplarıyla ilgili yaptırımlar içereceğini vurgulamıştır. Menderes'e göre 'mille mal olmuş devrimler' korunacak, 'mille mal olmamış devrimler' üzerinde ise ısrar edilmeyecektir (Levent 2021: 76; Eroğul 2003: 77-78). Bu açıklama, DP'nin din ile ilgili konularda CHP'den farklı düşündüğünün ve 'halka rağmen' yapılan inkılâplardan ve toplum arasında tepki yaratan teşebbüslerden vazgeçileceğinin bir nevi ilânı olmuştur. Menderes'in bu açıklaması ne inkılâpları yürürlüğe koyan CHP tarafını ne de inkılâplara karşıt bir tutum takınan İslamcı kesimi memnun etmiştir. CHP, DP'nin inkılâplarla ilgili tasarruf kararına tepki göstermiştir. İnkılâpların DP tarafından 'halka mal olmuş/olmamış' şeklinde değerlendirilmesi CHP tarafından tepkiyle karşılanmıştır (Nal 2005: 150). İslamcılar da DP'den inkılâpların tek parti döneminin kararlarını yansıttığı gerekçesiyle tamamen kaldırılmasını beklemişlerdir. Bir diğer ifadeyle, İslamcı kesim de inkılâpların 'halka mal olmuş' kısmının korumaya almasına tepki göstermişlerdir (Kara 1998: 62).

Kısacası, CHP tarafından başlatılan modernleşme hareketinin yarattığı reaksiyon Türkiye'deki 'merkez sağ' ve 'Muhafazakâr/İslamcı' hareketlerin izledikleri popülist siyasetle etkileşime girince, bir yandan cumhuriyetin kurucu kadrolarına karşıt bir strateji geliştirilmesine zemin hazırlamış, diğer yandan da dışlanmış köylü halk tasavvuru oluşturmuştur (Çarkoğlu vd. 2022: 330). "Ulusal birlik konusunda gayet titiz olan ve sınıf ayrımını bir yana bırakan DP'liler, sadece bu farklılaşmayı göz önünde bulundurmakta ve 'kasketli' halkı 'kravatlı' idarecinin baskısından kurtarmaya çalışmaktadırlar." (Timur 2003: 39). CHP'ye ve onun politikalarına karşıt bir tutum geliştiren DP kadroları, halkın desteğini kazanmak adına, oy karşılığında destekçilerine aynî yardım sunma esasına dayanan patronaj sistemini geliştirmişlerdir. Bu sistem sayesinde DP, tarımda, ticarete ve sanayide iş gören küçük üreticilerin oluşturduğu, geleneksel, heterojen ve dağınık bir toplumsal yapının desteğini arkasına almıştır. Gördüğü desteğe karşılık minnet göstergesi olarak da tarımda makineleşmeyi hızlandırmış, çiftçiye banka kanalıyla kredi sağlamış, partiyi destekleyen birçok il ve kasabayı fabrikalarla ödüllendirmiş ve özellikle kırsalda partili doktorlar aracılığıyla ücretsiz ya da çok ucuza tedavi hizmeti sunmuştur (Özkan 2004: 39-40). Bir diğer deyişle erken cumhuriyet seçkinleri tarafından geliştirilen ve toplumun yaygın kesimine karşı uygulanan 'dışlayıcı popülizme' karşı DP, 'kapsayıcı bir popülizm' benimseyerek karşılık

Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Gelişen Popülist Siyasetin Popülist Yazındaki Konumu

vermiştir (Sunar 2008: 164-165). Bu nedenle Türkiye'de merkez-sağın temsil ettiği popülist siyasetin gerçek anlamda deneyimlenmesi süreci, DP'nin kuruluşuyla ilişkilendirilmektedir (Sunar 1983: 2078-2079). Fakat DP'nin toplumsal tabana yaymaya çalıştığı bu süreç fazla gelişme şansı bulamadan, 'Atatürk ilkelerine sahip çıkmak' vurgusuyla anlamlandırılmaya çalışılan 27 Mayıs 1960 darbesi gerçekleştirilmiştir (Mazıcı 2001: 565).

3.2. 1960'lardan 1980'lere Popülist Siyaset

27 Mayıs 1960 darbesiyle kapatılan DP'nin yaşadıklarına tepki gösterenleri bir araya getirmeyi hedefleyen iki parti Adalet Partisi (AP) ve Yeni Türkiye Partisi (YTP), bir yandan Kemalist harekete karşıt bir yaklaşım benimsemiş diğer yandan da onun siyasal/toplumsal kazanımlarını ve ideallerini bütünüyle reddetmeyerek, onunla ciddi bir çatışma yaşamamaya özen göstermişlerdir (Demirel 2021: 158-159). Askerî darbe sonrasında kapatılan DP kadroları içinden çıkan bir grup Yassıada yargılamalarına dikkat çekmek adına AP'yi kurmuştur. Ancak partinin yönetimi, mevcut düzenle daha fazla sorun yaşamamak adına kuruculardan çok askerlerin denetimine bırakılmıştır. Eski DP'lilerin yeniden tek bir parti altında toplanmasından rahatsızlık duyan askerî yönetim, DP ile anlaşmazlık yaşayan kesimden ayrı bir parti kurmalarını istemiş ve böylece YTP siyaset sahnesinde yerini almıştır (Demir 2021: 387). AP genel başkanı Süleyman Demirel, partisini 'Türk milletinin sinesinden çıkan temiz, asil ve vakur bir parti' olarak tanımlamaktadır. Hatta AP'nin siyasi arenada, DP'ye oy vermiş vatandaşın haklarının ve taleplerinin devam ettiricisi ve koruyucusu olarak konumlandığını belirtmiştir (Türk 2018: 49). Bu hedefle siyaset alanına dahil olan partinin icraatlarına bakıldığında, gerçekten de DP'nin icraatlarıyla büyük ölçüde benzerlik gösterdiği görülebilecektir. DP ile takipçisi AP'nin ayrıldıkları noktaysa, halkı tanımlamaları aşamasında ortaya çıkmaktadır. DP'nin popülist siyasetindeki 'halk', tek parti döneminde ezilmiş, hor görülmüş ve yok sayılmış kitlelerden oluşurken, AP'nin popülizmdeki 'halk', devlet elitlerinin mağduriyetine uğratılmış olan Müslüman-Türk milleti ve onun iradesidir (Çarkoğlu vd. 2022: 331). AP dışında, DP'lilerin ve DP sempatanlarının haklarının koruyucusu rolünü üstlendiğini belirten bir diğer parti ise YTP'dir. Parti programında aşırı sağ ve aşırı sol ideolojilere sahip üyelere kapalı olduğunu duyuran YTP, elit temelli, sınırlı kitle hedefli, çoğulcu bir merkez partisi konumunda çalışmalarını yürütmüş ancak AP kadar etkili olamamıştır (Yalçın 2021: 2015).

AP'nin o dönemki ciddi rakiplerinden birisi olan ve 'Millî Görüş' fikrini savunan Millî Nizam Partisi (MNP) genel başkanı Necmettin Erbakan'dır. Erbakan izlediği politikanın millet tanımında, sadece Türkleri değil, 'aynı inanç etrafında bütünleşmiş Müslüman ümmetini içeren' bir millet anlayışını öne sürmüştür. Dolayısıyla Erbakan'ın Millî Görüş'ü, 'İslam milletinin adil düzen arayışının simgesi olmaya aday' olduğunu ifade eden bir popülist söylem geliştirmiştir. Bu söyleme göre, insanlığın her şeyden önce bir düzene ihtiyacı vardır ve bu düzeni, 'kimsenin mal mülk sahibi olmadığı' bir komünizm anlayışı oluşturamayacağı

gibi 'insaf bakımından körelmiş materyalist bir sömürü düzeni' olan kapitalizm anlayışı da oluşturamayacaktır. Maneviyatın çökmüş olduğu bu toplumlarda, toplumun yapı taşı konumundaki aile mefhumu büyük yaralar almıştır (Türk 2014: 173-174). Bu nedenle, maddiyatı ve maneviyatı birbirine paralel yürüten İslami düzen uygulamaya geçirilmelidir. "Hakkı değil kuvveti üstün tutan" ve tıkanma problemi yaşayan Batının taklit edilmesi, İslam dünyasının en önemli problemidir ve Erbakan bu problemin çözümünü Batı taklitçisi zihniyetin aşılmasında görmektedir (Bora 2007: 261). Aksi halde ülkeyi yönetecek olan diğer partiler (AP-CHP), kapitalist devletlerin temsilcileri olarak hareket edecek ve sığ, anlayışsız, kopya işi bir batılılaşma anlayışıyla ülkeyi dışa bağımlı, borçları artmış, bölünmüş ve dış güçlerin sömürüsüne açılmış hale getireceklerdir (Türk 2018: 168). Kısaca, AP'nin stratejik siyasetiyle kıyaslandığında Erbakan'ın yürüttüğü popülist siyasetin, 'adil bir düzenin oluşturulması', 'aile mefhumunun korunması' ve 'maneviyatın güçlendirilmesi' gibi uzun erimli vurgulara yer verdiğinden söz edilebilecektir.

Demirel'in o dönemki bir diğer önemli siyasi rakibi, CHP genel başkanı Bülent Ecevit'tir. Ecevit'in en büyük savunucusu konumundaki 'Türk Solu' ise Kemalizm'in varyantı olan bir sosyalizmi savunmaktadır (Kayalı 2009: 93). 1970'li yıllarda ortaya çıkan ve o dönem partinin siyasi rakipleriyle ideolojik açıdan taban tabana zıt bir siyaseti savunan, daha önce CHP tabanında yer almayan, geçmişinden tamamen farklı ve yeni bir ideolojiyi parti siyasetine dahil etmiş olan 'Ortanın Solu' fikri, işçilere, köylülere ve gecekondu oturanlara sosyal adaleti ve eşitliği getirmeyi amaçlamıştır (Ayata 1992: 82-83; Esmer 2008: 70). 'Ortanın Solu' ile siyasal alanda yeni bir söylem ve yeni bir liderle boy gösteren CHP'nin siyasette değişimi gerçekleştirebilecek bir niteliğe büründüğünü düşünen halk, bu yeni dönemde, aynı zamanda yeni bir demokrasi anlayışı arayışında olduğunu göstermiştir. Halk, sadece seçimden seçime oy verdikleri bir demokratik yapı değil, aynı zamanda alternatiflerin ve önerilerin çokça sunulduğu ve bu önerilere çözüm getirebilmek için siyasete aktif olarak katılabilecekleri bir siyasal düzen arzu etmektedir. Bu katılım arzusunda da kendini herkesle eşit saymakta, artık kimsenin sosyal konumundan dolayı üstün görüldüğü bir düzeni kabul etmemektedir (Ayata 1992: 85). Fakat ilginç bir şekilde bu dönemde moda bir söylem haline gelen "Benim işçim, benim köylüm" söylemi 'ortanın solu' tarafından değil, AP lideri Süleyman Demirel tarafından kullanılmıştır. Bu söylemiyle Demirel, elit/seçkin kadroların yanı sıra merkez-sağdaki rakiplerine karşı da popülist bir siyaset izlediğini göstermiştir (Bora 2020: 547).

Demirel-Erbakan-Ecevit mücadelesiyle geçen 1970'li yılların siyasi ortamında Türkiye, bir yandan yaşanan darbe günlerinin kötü etkisini üzerinden atmaya çalışırken bir yandan da teknolojik yeniliklere uyum sağlamaya çalışmıştır. Şeritli kasetlerin ortaya çıkmasına televizyonun piyasada bulunabilir hale gelmesi de eklenince kitle iletişim araçlarının yaygınlığı artmıştır. Bu yaygınlık, sokaklarda duvar yazılarını artırırken, siyasette de şarkılı-sözlü propaganda döneminin başlamasına yol açmıştır. Dönemin meşhur olan şarkıları, partilerin seçim şarkılarına uyarlanmıştır. Uyarlanan şarkılar araç konvoyları eşliğinde sokak

Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Gelişen Popülist Siyasetin Popülist Yazındaki Konumu

ve meydanlarda çalınarak seçmenden oy istenmiştir (Akdağ 2019: 93-94). Darbe ertesinde ülke her ne kadar seçim şarkılarıyla coşsa da öte yandan şiddetin sokaklara hâkim olduğu, hukuka ve adalete olan güven yok olduğu, ekonomik dar boğaza girildiği, karaborsa ve stokçuluğun yeni öğrenildiği, siyasi kamplaşmaların, mezhep kavgalarının, etnik çatışmaların hız kazandığı ve siyasi iktidarların bu duruma çare bulamadıkları bir sürece girmiştir. Gazetelerde her gün çatışma veya saldırı haberleri yer alırken, toplum çözümün artık siyasette değil askerî darbeye olduğuna iyiden iyiye inandırılmıştır (Belen 2020: 49-50). Ve 1970’li yılların kaotik siyasi ortamı, 12 Eylül 1980 yılında yaşanan askeri darbeye son bulmuştur.

3.3. 1980’lerden 2000’li Yıllara

Darbenin ardından siyaset sahnesi yeni bir popülist aktörle, Turgut Özal ile tanışacaktır. Özal, 1983’te kurduğu Anavatan Partisi (ANAP) ile girdiği ilk seçimlerden tek başına iktidar olarak çıkmıştır. Partinin programı, rekabete dayalı serbest piyasa ekonomisini ve sosyal adaleti savunan, millî değerlere bağlı, cumhuriyetin ilke ve inkılâpları istikametinde muasır medeniyetler seviyesine ulaşmayı hedefleyen, büyük ve güçlü Türkiye hedefine ulaşmayı gaye edinmiş bir siyasi parti olarak açıklanmıştır (Anavatan Partisi Programı 1983: 16). İçinden geçilen dönemin darbe sonrasında hassasiyetini taşıdığını belirten Özal, yeni bir parti olduklarının altını sürekli çizerek, sivil demokratik bir rejimin gerçekleştirilmesinden çok ekonomik açıdan güçlü ve kapitalist dünyaya uyum sağlayan bir Türkiye hedeflediklerini vurgulamıştır (Erdoğan 2017: 400).

Her ne kadar Özal ekonomik konularda konuşmaktan büyük bir zevk olsa ve (Kalaycıoğlu 2002: 46), sosyal ve siyasal içerikli konularda konuşmaktan kaçınıyor olsa da (Erdoğan 2017: 400), kendisinin tam anlamıyla siyasetin sosyal ve siyasal boyutlarından soyutlandığını öne sürmek mümkün olmayacaktır. 12 Eylül yasaklarıyla birlikte sağ ve soldaki tüm toplum kesimlerinin düşünce ve tercihleri doğrultusundaki partilerin kapatılmış olması, partinin ideolojisini oluşturmasında büyük etken olmuştur. Parti, tüm toplumsal kesimlerin beklentilerini dikkate alarak ideolojisini oluşturmuştur (Yalnızoğlu 2017: 74). Bora ve Erdoğan’a (2006) göre ise Türkiye’nin Yeni-Sağ’ının tipik bir temsilcisi konumundaki Özal, tıpkı Demirel gibi Müslüman-Türk halkı kavramını benimsemektedir. Ancak Demirel’den daha otoriter, milliyetçi-muhafazakâr bir popülist siyaset yanlısıdır (Bora ve Erdoğan 2006: 644). Özellikle Millî Görüş kapsamında vurgulanan ‘birbirinden ayrılmış olan devlet ve toplumu tek çatı altında birleştirme’ politikasını benimseyen Özal, kendisinden önce bu politikayı uygulamaya çalışan yasaklı siyasetçilerin (Alpaslan Türkeş, Necmettin Erbakan ve Süleyman Demirel) ülkeyi derin bir kaos ve anarşi ortamına soktuğunu savunmuştur. Bu nedenle de devletin birçok alandan çekilmesi ve bu alanları özel sektöre bırakması gerektiğini savunmuştur. Ülkenin siyasi alandaki yetkileri de elit kesimlerin (sol aydınlar-Kemalist bürokratlar) tekeline bırakılmamalı, bu alan millete hizmet etmek isteyen herkesin dahil olabileceği, devletin vatandaşlarına sunduğu siyasal bir hak olarak görülmelidir (Duman 2010:

249). Böylesine özgürlükçü bir siyasal iklimden yana olduğunu belirten Özal, ordunun siyasi yasaklı liderlerin durumunu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) çözmekten yana takındığı tavrı görmezden gelerek referanduma gitmeyi tercih etmiştir (Ahmad 1995: 274). Benzer bir şekilde 1989 yılında yapılacak seçimlerin bir yıl öne çekilmesi için de referandum yapılmasını talep etmiştir. Böylelikle Özal, temsili demokrasi organlarının yetki ve denetimini es geçmeye çalışmış ve doğrudan halka yöneldiği referandumlara yönelmiştir (Çarkoğlu vd. 2022: 334).

Referandumlarla halka inmeye çalışan Özal'ın bir yandan da kendisini halktan birisi olarak göstermesi gerekmektedir. Özal, toplumun elitlerini 'laik Kemalist bürokrasi' üyeleri olarak tanımladığı muhafazakâr popülist siyaseti kapsamında, sivil toplumun önemli bir parçası olmaya başlayan cemaat türü yapılanmalarla iyi ilişkiler kurmaya başlamıştır (Çarkoğlu vd. 2022: 334). Ramazan ayında Çankaya Köşkü'nde iftar yemekleri düzenleyerek, Cuma namazları kılarak, Menzil tarikatı şeyhinin sürgün sürecinin sonlanmasını talep ederek, başı örtülü annesiyle Doğu ve Güneydoğu gezilerine çıkarak hem halktan biri görünümü çizmeye çalışmış hem de 'Kemalist bürokrasinin' siyasetten dışladığı muhafazakâr kesimleri siyasete yönlendirmeye çalışmıştır (Yıldız 2018: 52-54). Özal'ın bu dönemde sergilediği muhafazakâr tavır ve Nakşibendi tarikatı ile olan bağlantısı, 1983 yılı genel seçimlerine katılmayan Refah Partisi'nin İslami gruplarını ANAP'a yaklaştırmıştır (Keskin ve Akın 2022: 71). Bununla birlikte Özal, kendisine oy veren dini örgütlenmelere daha meşru hâle gelmeleri, maddi imkânlarını geliştirmeleri, teşkilatlanmalarını daha etkin ve yaygın hale getirmeleri, güçlü denilebilecek medya organlarına ve kurumlara sahip olmaları, siyasi-idari makamlara yükselmeleri gibi konularda yardımcı olmuştur (Köker 1996: 1255). Tarikatlar ve cemaatler ile ilintili muhafazakâr iş insanlarının şirketlerinin ve çok ortaklı girişimlerin öne çıkmaya başladığı bu sürece (Demir 2005: 872), 1990'lı yılların finansal açıdan güçlenme emareleri de eklenince, bu gruplar 'İslami Sermaye' olarak adlandırılmaya başlamıştır. Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), İş Hayatı Dayanışma Derneği (İŞHAD), Hür Sanayici ve İş Adamları Derneği (HÜRSİAD) gibi sermaye örgütlerinin kuruluşu da yine bu dönemde gerçekleşmiştir (Doğan 2010: 288-289).

Özal hükümetinin ardından geçen yaklaşık 10 yıllık süreç, Türk siyasetinin koalisyonlarla yürütülmeye çalışıldığı ve partilerin daha yumuşak bir popülist ton belirledikleri bir süreç olmuştur (Aytaç ve Elçi 2019: 92-93). Özellikle 2000-2001 yıllarında yaşanan ekonomik ve politik krizler, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) 2002 genel seçimlerini kazanarak tek başına iktidar olmasının yolunu açan 'organik krizler' olarak görülebilecektir.² Kriz sonunda, dönemin koalisyon hükümetini oluşturan üç parti iktidardan

² Gramsci tarafından kavramsallaştırılan organik krizler, sosyal sınıfların geleneksel siyasi partilere bağlılıklarının koptuğu ve artık bu partileri tanımadığı, temsilciyle temsil edilen arasında ortaya çıkan çatışma durumunu

Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Gelişen Popülist Siyasetin Popülist Yazındaki Konumu uzaklaşmış, ortaya çıkan boşluğu ise, daha önce İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı (1994-1998) görevini üstlenmiş olan Recep Tayyip Erdoğan doldurmuştur.

3.4. 2000’li Yıllar

Necmettin Erbakan başkanlığındaki Fazilet Partisi’ni (FP) 2001 yılında kapatılınca, parti içindeki post-İslamcı kanat, başka bir parti bünyesinde birleşeceklerini ilan etmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) adı altında kurulacak yeni partinin, Millî Görüş çizgisinden ayrıldığıнын altını çizmişlerdir. Öyle ki partinin kurucusu Recep Tayyip Erdoğan, “İslam, AK Parti için bile bir ‘referans noktası’ değildir” şeklinde bir çıkış yapacaktır (Çakır ve Çalmuk 2001: 189). Böylelikle parti kendisini İslamcı bir çizgiden çok liberalliğe meyleden muhafazakâr bir siyasal kimlikle kamuoyuna tanıtmıştır (Akdoğan 2004; Safi 2007). Parti ve destekçileri, dindar ve muhafazakâr insanlar olmalarına rağmen, Batı karşıtlığını gündeme getirmemiş İslam ülkeleri ve Üçüncü Dünya ülkeleriyle de ilişkileri geliştirmek, var olduğunu iddia ettikleri tarihi bağları tekrar tesis etmek istemişlerdir (Karpas 2008: 284). Parti hükümeti başlangıçta askerî-bürokratik vesayetle yüzleşmemiş, bunun yerine yerli ve uluslararası laik kesim elitlerinin güvenini kazanmaya odaklanmıştır. Dolayısıyla bu süreç, devlet aygıtının fethinin terk edildiği bir dönem değil, daha ziyade yargının, özerk devlet kurumlarının ve bürokrasinin kademeli olarak dönüştürülmesine ve iş dünyasında, medyada ve sivil toplumda İslamcı tabanın genişletilmesine odaklanıldığı bir dönemdir (Sommer 2015: 1033). Yavuz’a (2009) göre bu dönemde parti, hedeflerine ulaşabilmenin yolunun iktidarda kalabilmekten geçtiğinin farkına varmış ve bunun için İslami olmayan bir kimliğe ihtiyaç duymuştur (Yavuz 2009: 121).

İlerleyen süreçte partinin 2002 yılı genel seçimlerinden itibaren girdiği tüm seçimlerde tek başına iktidar olması neticesinde, partiyi destekleyen muhafazakâr kesimin dışlanmışlık duygusunu üzerinden attığından ve bu duygunun yerini yeni bir güç ve hâkimiyet duygusuna bırakmaya başladığından söz edilebilecektir. Cumhuriyetin ilk yıllarında elitler demokrasiyi ‘eğitilmiş bir azınlık arasındaki tartışma’ olarak görmekteyken (Heper 1991: 49), bu dönem ortaya çıkan yeni elitler, sahnede kendilerine de yer açılması gerektiğini düşünmüşlerdir. Çünkü AK Parti artık kendi ‘entelijensiyasını’ ve kendi sermayesini yaratmış durumdadır (Bora 2009: 128). Bu yeni elitler, varlığını eski elitler gibi devlet ideolojisine sadakate ve devletin ekonomik değeri yeniden dağıtımından aldığı paya değil, büyük oranda serbest piyasaya ve ihracata borçluydu (Yılmaz 2015: 86). Bu yüzden de devletin değil sivil toplumun, devletçi ekonominin değil liberalizmin, ulusalcılığın değil küreselleşmeciliğın savunucusu rolünü üstlenmiştir (Yavuz 2005: 122-127). Partinin üst üste kazandığı seçim ve referandumlarla tek parti iktidarını sağlamlaştırması ve ülke siyasetinin yeni elit kesimini oluşturmasıyla birlikte, ulusal siyasal elitlere yönelik öfke, dış güçlere yönelmiştir (Balta vd.

ifade etmektedir. Böyle bir kriz ortamında meydan, karizmatik ‘kader insanları’ tarafından temsil edilen, bilinmeyen güçlerin ve şiddetli çözümlerin etkin olduğu bir sürece kalmaktadır (Gramsci, 2005: 210).

2020: 5). 'Saf halkın' iradesini devirmeye yönelik bu dış güçler artık siyasal iktidarın ve milletin iradesinin önüne set çeken yeni/gerçek 'yozlaşmış elitler' olarak görülmektedir (Castaldo 2018: 11-12). Bu türden bir söylem, partinin ve destekçilerinin dış politikadaki tutumlarını popülist olmaktan ziyade komplocu bir hale dönüştürmektedir.

Öte yandan parti, sunduğu hizmetleri vatandaşa gösterebilmiştir. İktidara geldiği ilk yıllarda dar gelirliyle sunduğu yardım paketlerini, ilerleyen süreçte daha büyük projeler olarak sunmuştur. İşlevselliğini yitirmiş görünen Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'nı (SYDV) etkin hale getiren AKP, bir yandan da Genel Sağlık Sigortası (GSS), Yeşil Kart ve İşsizlik Sigortası gibi vatandaşın sosyal güvenliğini gözeten uygulamaları hayata geçirmiştir. Parti aynı zamanda yollar, köprüler, camiler, metro hatları inşa ederek vatandaşa somut örnekler de gösterebilmiştir. Yakın zaman için her daim yeni projeleri (İHA, yerli otomobil, yerli uçak, uzay yolculuğu vb.) hazır bulunduran parti böylelikle kamuoyuna daha yapacaklarının bitmediği mesajını vererek ülke yönetiminin güçlü adaylarından olmayı sürdürmektedir.

Sonuç

Popülizm, doğası gereği belirli kalıplara sığdırılmadığı ve belirli kurallara bağlanmadığı için farklı dönemlerde ve hemen her siyasal rejimde ortaya çıkabilmektedir. Bu esnek yapısı nedeniyle de popülist bir akım, ortaya çıkıp geliştiği ülkede ve zamanda yakaladığı başarılarla diğer ülkelere örnek oluşturabilmektedir. Bu yayılcı karakterine rağmen popülizm üzerine geliştirilen yazında halen kavramın ne anlama geldiği, içeriği ve sınırları hakkında net bir fikir birliğine varılamamıştır. Buna rağmen kavram yeni araştırma alanlarını kapsamına dahil edebilmektedir. Her ne kadar kavramın inceleme alanı sürekli genişleyen bir izlenim sergilese de özünde popülizm, siyasetçilerin saf ve erdemli halkları temsil etme yönündeki temel vurgusunu canlı tutmaya devam etmektedir. Buna göre, halkın karşısında, popülizmin ortaya çıktığı ülkenin ya da zamanın koşullarındaki hâkim sınıf yer almaktadır.

Türkiye özelinde bu hâkim sınıf, bir kısmını Osmanlı'dan kalan kurmay subay ve memurların oluşturduğu, bir kısmını da cumhuriyetin kurucu kadrolarının oluşturduğu elitlerdir. Popülizm yazınında Shils (1956) ve Lipset'in (1960) vurguladıkları gibi, savaş sürecinde inisiyatif almayan köylü nüfusun cumhuriyetin temel değerlerini öğrenmesi gerektiğini düşünen cumhuriyet döneminin bu ilk elitlerine karşı halk, kızgınlık ve öfke biriktirmiştir. Bu öfkenin patladığı noktaysa, 1950 yılında ilk kez gerçekleşen çok partili seçimler olmuştur. Kurucu kadroların kendilerini halkın üstünde gördüklerine vurgu yapan DP kadroları, halkın sorunlarını çözebileceklerini öne sürmüşlerdir. DP'nin ardından iktidarı elinde bulunduran sağ partilerin geliştirdiği 'Millî İrade' ve 'Millî Görüş' kavramlarınına, popülizm yazınında Canovan'ın (1984) halkı bütünleşmiş bir ulusal topluluk olarak gören yaklaşımını yansıttığından söz edilebilecektir.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Gelişen Popülist Siyasetin Popülist Yazındaki Konumu

1980'li yılların liberalleşme döneminin etkisiyle her alanda büyük bir 'açılım' yaşayan Türkiye'nin, yapılan icraatların halka gösterildiği bir politikayı da uygulamaya geçirmeye başladığından söz edilebilecektir. Benjamin Moffitt'in (2021) popülizm yazınında siyasal bir üslup olarak ele aldığı bu sürecin temel özelliği, siyasilerin 'yapıyor olduklarını' gösterebilmeleridir. Kısacası, Türk siyasetinde yaşanan çoğu gelişmenin, popülizmi tanımlamaya yönelik yaklaşımların gelişmesine katkıda bulunduğundan söz edilebilecektir. Shils ve Lipset'in ortaya attığı görüşlerin Türkiye'nin 1950'li yıllarında yaşanan deneyimlerden sonra geliştirilmiş olması, benzer şekilde Canovan ve Moffitt'in görüşlerinin de Türk deneyimlerinin hemen ertesinde geliştirilmiş olmaları, Türk siyasetinin popülizm yazını üzerinde önemli bir etkiye bulunduğunu düşündürmektedir.

Kaynakça

- Ahmad, Feroz. 1995. *Demokrasi Sürecinde Türkiye: 1945-1980*. Çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Hil Yayınevi.
- Akdağ, Menderes. 2019. "Yakın Dönem Türk Siyaset Duayenlerinin Medya Kullanımı Deneyimleri ve Propaganda". *Aksaray İletişim Dergisi*, 1(1), 82-110.
- Akdoğan, Yalçın. 2004. *AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Anavatan Partisi Programı. 1983. *Parti Programı*. Ankara: Anavatan Partisi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Başkanlığı.
- Ayata, Ayşe Güneş. 1992. *CHP – Örgüt ve İdeoloji*. Çev. Nüvit Tarhan, Belkıs Ayhan Tarhan. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Aytaç, Selim Erdem, Ezgi Elçi. 2019. "Populism in Turkey". ss. 89-108 içinde *Populism Around The World: A Comparative Perspective*. Springer Nature Switzerland.
- Balta, Evren, Christobal Rovira Kaltwasser and Alper H. Yağcı. 2021. "Populist Attitudes and Conspiratorial Thinking". *Party Politics*, 1-13. (<https://doi.org/10.1177/13540688211003304>).
- Bayar, Celal. 1986. *Başvekilim Adnan Menderes*. İstanbul: Tercüman Gazetesi Yayınları.
- Belen, Nezahat. 2020. "12 Eylül 1980 Darbesinin Türkiye Cumhuriyeti'nin Yakın Siyasi Tarihinde Yeri ve Önemi". *Yeni Fikir Dergisi*, 12(25), 44-57.
- Betz, Hans-George. 1993. "The New Politics of Resentment: Radical Right-Wing Populist Parties in Western Europe". *Comparative Politics*, 25(4), 413-427. (doi: 10.2307/422034).
- Bora, Tanıl. 2007. "Milliyetçi-Muhafazakâr ve İslâmcı Düşünüşte Batı İmgesi". ss. 251-268 içinde *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce - Modernleşme ve Batıcılık*. C. 3. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, Tanıl. 2009. "AKP: Yeni Merkez Sağ". ss. 131-156 içinde *AKP Yeni Merkez Sağ mı?* İstanbul: Dipnot Yayıncılık.
- Bora, Tanıl. 2020. *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasî İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bora, Tanıl, Necmi Erdoğan. 2006. "Biz Anadolu'nun Bağrı Yanık Çocukları... Muhafazakar Popülizm". ss. 632-644 içinde *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce – Muhafazakarlık*. C. 5. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Canovan, Margaret. 1984. "'People', Politicians and Populism". *Government and Opposition*, 19(3), 312-327. (doi: 10.1111/j.1477-7053.1984.tb01048.x).
- Canovan, Margaret. 1999. "Trust The People! Populism and the Two Faces of Democracy". *Political Studies*, 47(1), 2-16. (doi: 10.1111/1467-9248.00184).
- Castaldo, Antonino. 2018. "Populism and Competitive Authoritarianism in Turkey". *Southeast European and Black Sea Studies*, 18(4), 467-487. (doi:10.1080/14683857.2018.1550948).
- Çakır, Ruşen ve Fethi Çalmuk. 2001. *Recep Tayyip Erdoğan Bir Dönüşüm Öyküsü*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Çamurcuoğlu Gülden. 2019. "Çoğunlukçu Demokrasiye Yöneliş Olarak Popülizm". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 10(1), (277-291). <https://doi.org/10.21492/inuhfd.559362>.
- Çarkoğlu, Ali, Ezgi Elçi, Fatih Erol, Cansu Paksoy. 2022. "Popülizm Teorileri Işığında Türkiye'de Popülizmin Tarihsel Gelişimi: Siyasi Partiler Üzerine Bir İnceleme", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 323-348. (<https://doi.org/10.18037/ausbd.1095197>).
- Çavdar, Tevfik. 1983. "Halkevleri". ss. 878-884 içinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. C. 4. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Conniff, Michael Lee. 2012. "Introduction", ss. 1-22 içinde *Populism in Latin America*, Alabama: The University of Alabama Press.
- De la Torre, Carlos. 2010. *Populist Seduction in Latin America*. Athens: Ohio University Press.
- Demir, Ömer. 2005. "'Anadolu Sermayesi' ya da 'İslamcı Sermaye'". ss. 870-881 içinde *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - İslamcılık*, C. 6. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Demir, Şerif. 2021. "27 Mayıs Askerî Yönetiminin Sivil İdareye Geçme Çabaları: Yuvarlak Masa Kararları". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 37(104), 383-418. (<https://doi.org/10.33419/aamd.1016016>).
- Demirel, Tanel. 2021. *Adalet Partisi – İdeoloji ve Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Doğan, Ali Ekber. 2010. "İslamcı Sermayenin Gelişme Dinamikleri ve 28 Şubat Süreci". ss. 283-306 içinde *AKP Kitabı - Bir Dönüşümün Bilançosu*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Doğan, Sevinç. 2016. *Mahalledeki AKP - Parti İşleyişi, Taban Mobilizasyonu Ve Siyasal Yabancılaşma*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Duman, M. Zeki. 2010. *Türkiye'de Liberal-Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Erdoğan, Selami. 2017. "Türkiye'de Yeni Sağcı Ekonomiye Geçiş Uygulamaları ve Turgut Özal". *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 398-407.
- Eroğul, Cem. 2003. *Demokrat Parti - Tarihi ve İdeolojisi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Esmer, Gülsüm Tütüncü. 2008. "Propaganda, Söylem ve Sloganlarla Ortanın Solu". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(3), 69-85. <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12397/5369>. (Erişim Tarihi: 06.12.2023).
- Finchelstein, Federico. 2021. *Faşizmden Popülizme*. Çev. Ali Karatay. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Freedon, Michael. 2020. *İdeoloji*. Çev. Hakan Gür. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Gramsci, Antonio. 2005. *Selections from Prison Notebooks*. London: Lawrence and Wishart.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Gelişen Popülist Siyasetin Popülist Yazındaki Konumu

- Hawkins, Kirk A. 2010. *Venezuela's Chavismo and Populism in Comparative Perspective*. New York: Cambridge University Press.
- Heper, Metin. 1991. "The State, Religion and Pluralism: The Turkish Case in Comparative Perspective". *British Journal of Middle Eastern Studies*. 18(1), 38-51.
- Jagers, Jan, Stefaan Walgrave. 2007. "Populism as Political Communication Style: An Empirical Study of Political Parties' Discourse in Belgium", *European Journal of Political Research*. 46(3), 319-345. (doi: 10.1111/j.1475-6765.2006.00690.x).
- Kahraman, Hasan Bülent. 2010. *Türk Siyasetinin Yapısal Analizi 1: Kavramlar, Kuramlar, Kurumlar*, İstanbul: Agora Kitaplığı Yayınları.
- Kalaycıoğlu, Ersin. 2002. "Motherland Party: The Challenge of Institutionalization in a Charismatic Leader Party". ss. 41-61 içinde *Political Parties in Turkey*. New York: Routledge.
- Kara, İsmail. 1998. *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi II*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Karpat, Kemal. 2008. *Osmanlı'dan Günümüze Elitler ve Din*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kayalı, Kurtuluş. 2009. *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs-12 Mart*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keskin, Yusuf Ziya ve Gülsemin Akın. 2022. "Başbakan Turgut Özal Hükümetleri Döneminde Türkiye'de İrtica Tartışmaları". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 67-85.
- Köker, Levent. 1996. "Anavatan Partisi". ss. 1253-1257 içinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. C. 15. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köker, Levent. 2007. *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Laclau, Ernesto. 2005. "The Future of Radical Democracy". ss. 256-262 içinde *Radical Democracy: Political between Abundance and Lack*. Manchester: Manchester University Press.
- Laclau, Ernesto. 2007. *Popülist Akıl Üzerine*. Çev. Nur Betül Çelik. Ankara: Epos Yayınları.
- Laclau, Ernesto. 2011. "Popülizm: Bir Ad Ne İçerir?". Çev. Hayriye Özen. *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 135-146. https://www.academia.edu/3036557/Pop%C3%BClizm_Bir_Ad_Ne_%C4%B0%C3%A7erir (Erişim Tarihi: 06.12.2023).
- Levent, Ramazan. 2019. "'İrtica' ve 'Ruhsuz Madde' Dikotomisi Arasında Demokrat Parti'nin Din Politikası". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(27), 73-91.
- Lipset, Seymour Martin. 1960. *Political Man: The Social Bases of Politics*, NY: Doubleday.
- Mair, Peter. 2013. *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*, New York: Verso.
- Mardin, Şerif. 1973. "Center-Periphery Relations: A Key to Turkish Politics?". *Daedalus*, 102(1), 169-190. <https://www.jstor.org/stable/20024114>. (Erişim Tarihi: 06.12.2023).
- Marquez, Xavier. 2020. *Demokrasi Dışı Siyaset: Otoriterlik, Diktatörlük ve Demokratikleşme*, Çev. İsmail Ferhat Çekem. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mazıcı, Nurşen. 2001. "27 Mayıs, Kemalizmin Restorasyonu mu?". ss. 555-569 içinde *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - Kemalizm*, C. 2. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mazzoleni, Gianpietro. 2008. "Mediatization of Society". ss. 3052-3055 içinde *The International Encyclopedia of Communication*. Vol: VII, Malden, MA: Blackwell.

- Mény, Yves, Yves Surel. 2002. "The Constitutive Ambiguity of Populism". ss. 1-21 içinde *Democracies and the Populist Challenge*. London: Palgrave Macmillan.
- Mert, Nuray. 2002. "Türkiye'de Merkez Sağ Siyaset: Merkez Sağ Politikaların Oluşumu". ss. 45-83 içinde *Türkiye'de Sivil Toplum ve Milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mert, Nuray. 2007. *Merkez Sağın Kısa Tarihi*. İstanbul: Selis Kitap.
- Moffitt, Benjamin. 2021. *Popülizmin Küresel Yükselişi: Performans, Siyasi Üslup ve Temsil*. Çev. Onur Özgür. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mouffe, Chantal. 2010. *Siyasal Üzerine*. Çev. Mehmet Ratip. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mudde, Cas. 2004. The Populist Zeitgeist. *Government and Opposition*, 39(4), 541- 563. (doi:10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x).
- Mudde, Cas. 2007. *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mudde, Cas. 2017. "Populism: An Ideational Approach". ss. 542-563 içinde *The Oxford Handbook of Populism*, Oxford: Oxford University Press.
- Mudde, Cas, Cristóbal Rovira Kaltwasser. 2011. "Voices of the peoples: Populism in Europe and Latin America Compared". *The Helen Kellogg Institute for International Studies*, Working Paper: 378. <https://kellogg.nd.edu/documents/1695>. (Erişim Tarihi: 04.12.2023).
- Mudde, Cas, Cristóbal Rovira Kaltwasser. 2019. *Popülizm: Kısa Bir Giriş*. Çev. S. Erdem Türközü. Ankara: Nika Yayınevi.
- Müller, Jan-Werner. 2020. *Popülizm nedir?* Çev. Onur Yıldız. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nal, Sabahattin. 2005. "Demokrat Partinin 1950-1954 Dönemi Din Siyaseti". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60(3), 137-171. (https://doi.org/10.1501/SBFder_0000001425).
- Özbudun, Ergun. 1995. "Türkiye'de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Siyasal Kültür". Ss. 1-42 içinde *Türkiye'de Demokratik Siyasal Kültür*, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Özkan, Fulya. 2004. "1950'lerin Popülizm Açısından Bir İncelemesi". *Journal of Historical Studies*, 2(2004), 32-47. <https://docplayer.biz.tr/12326483-1950-lerin-populizm-acisindan-bir-incelemesi-fulya-ozkan-iktidar-yozlastirir-mutlak-iktidar-mutlak-yozlastirir-lord-acton.html> (Erişim Tarihi: 06.12.2023).
- Pauwels, Teun. 2011. "Measuring Populism: A Quantitative Text Analysis of Party Literature in Belgium". *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 21(1), 97-119. (doi: 10.1080/17457289.2011.539483).
- Roberts, Kenneth M. 2006. "Populism, Popular Conflict, and Grass-Roots Organization in Latin America". *Comparative Politics*, 38(2), 127-148. ([doi:10.2307/20433986](https://doi.org/10.2307/20433986)).
- Safi, İsmail. 2007. *Türkiye'de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar*. Antalya: Lotus Yayınevi.
- Shils, Edward A. 1956. *The Torment of Secrecy: The Background and Consequences of American Security Policies*. Glencoe IL: Free Press.
- Sunar, İlkay. 1983. "Demokrat Parti ve Popülizm". ss. 2076-2086 içinde *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* C. 8. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sunar, İlkay. 1990. "Populism and Patronage: The Demokrat Party and Its Legacy in Turkey". *Politics of Modern Turkey*, 1, 161-171.

Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Gelişen Popülist Siyasetin Popülist Yazındaki Konumu

https://www.researchgate.net/publication/282278793_Populism_and_Patronage_The_Demokr_at_Party_and_its_Legacy_in_Turkey (Erişim Tarihi: 03.12. 2023).

- Şen, Ayşe Fulya ve Yeniğün Altın, Şule. 2019. “Sosyal Medyada Popülist Söylemler: 31 Mart 2019 Yerel Seçim Sürecinde Adayların Twitter Gönderilerinin Analizi”. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, 35, 281-310. (doi: 10.17829/turcom.749210).
- Taggart, Paul. 1995. “New Populist Parties in Western Europe”. *West European Politics*, 18(1), 34-51. (doi:10.1080/01402389508425056).
- Taggart, Paul. 2000. *Populism*. Buckingham: Open University Press.
- Taguieff, Pierre-André. 1995. “Political Science Confronts Populism: From a Conceptual Mirage to a Real Problem”. *Telos*, 103, 9-43. (doi:10.3817/0395103009).
- Tarchi, Marco. 2013. “Populism and Political Science: How to Get Rid of the “Cinderella Complex””. ss. 114 – 138. içinde *Contemporary Populism: A Controversial Concept and Its Diverse Forms*. United Kingdom: Cambridge Scholars Publishing, Birleşik Krallık, 2013, s. 128.
- Taşkın, Yücel. 2017. *AKP Devri - Türkiye Siyaseti, İslamcılık, Arap Baharı*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Tekeli, İlhan. 1983. “Türkiye’de Halkçılık”. ss. 1929-1935 içinde: *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* C. 7. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, İlhan. 2017. “Bir Modernleşme Projesi Olarak Türkiye’de Kent Planlaması”. ss. 115-172. içinde *Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İlhan ve Şaylan, Gencay. 1978. “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisinin Evrimi”. *Toplum ve Bilim*, 6-7, 44-110.
- Tezel, Yahya Sezai. 2015. *Cumhuriyet Döneminin İktisat Tarihi: 1923-1950*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları
- Timur, Taner. 2003. *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Tormey, Simon. 2015. *The End of Representative Politics*. Cambridge: Polity Press.
- Toprak, Zafer. 1977. “Halkçılık İdeolojisinin Oluşumu”. ss. 13-31 içinde *Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Tarihiyle İlgili Sorunlar Sempozyumu – Tebliğler Tartışmalar*. İstanbul: İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi Mezunları Derneği Yayını.
- Toprak, Zafer. 1992. “Popülizm ve Türkiye’deki Boyutları”. ss. 41-65 içinde *Tarih ve Demokrasi - Tarık Zafer Tunaya’ya Armağan*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Toprak, Zafer. 2002. “Türkiye’de ‘Narodnik’ Milliyetçiliği ve Halkçılık (1908-1918)”. ss. 801-806 içinde *Türkler*. C. 14. Ankara: Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi Yeni Türkiye Yayınları. https://www.academia.edu/22786674/T%C3%9CRK%C4%B0YEDE_NARODN%C4%B0K_M%C4%B0LL%C4%B0YET%C3%87%C4%B0L%C4%B0%C4%9E%C4%B0VE_HALK%C3%87ILIK_1908_1918 (Erişim Tarihi: 14.02.2024)
- Toprak, Zafer. 2013. *Türkiye’de Popülizm 1908-1923*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tuğluoğlu, Fatih. 2005. “Türkiye’de Halkçılık İdeolojisi ve Halkevleri”. *Erdem*, 15(42), 101-118.
- Türk, Hasan Bahadır. 2018. *Muktedir: Türk Sağ Geleneği ve Recep Tayyip Erdoğan*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yalçın, Abdullah Kutalmış. 2021. “Türk Siyasal Hayatında Yeni Türkiye Partisi (1961-1973)”. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 20(4), 2013-2041. (<https://doi.org/10.21547/jss.971339>).

- Yalınzoğlu, Yasemin. 2017. "Hepsini Yakala Partisi" Bağlamında Anavatan Partisi'ne Yönelik Bir Analiz". *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3(1), 67-77.
- Yavuz, M. Hakan. 2005. *Modernleşen Müslümanlar: Nurcular, Nakşiler, Millî Görüş ve AKP*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Yavuz, M. Hakan. 2009. *Secularism and Muslim Democracy in Turkey*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Yıldız, Ahmet. 2018. "Liberalizm-Muhafazakârlık Sarkacında "İnformel" Bir Demokrat: Turgut Özal'dan Kalan". *Muhafazakâr Düşünce*. 15(55), 39-56.
- Yılmaz, İhsan. 2015. *Kemalizm'den Erdoğanizm'e*. İstanbul: Ufuk Yayınları.
- Žižek, Slavoj. 2006. "Against the Populist Temptation". *Critical Inquiry*, 32(3), 551-574. (doi: 10.1086/505378).

